Studia Bot. Hung. IX. 1974.

Adatok Magyarország ritka kalaposgombáinak és pöfetegféléinek ismeretéhez. V.

BABOSNÉ GRESKOVITS Margit
Természettudományi Múzeum Növénytára, Budapest

ABSTRACT: (Data to the knowledge of rarer Agaricales and Gasteromycetes in Hungary. V.) - The description and data of occurence in Hungary of some rare and interesting higher fungi are given (Bolbitius variicolor, Cantharellus friesii, Coprinus tigrinellus, Hygrocybe fornicata, Inocybe haemacta, Pluteus pseudorobertii, Pseudoclitocybe obbata).

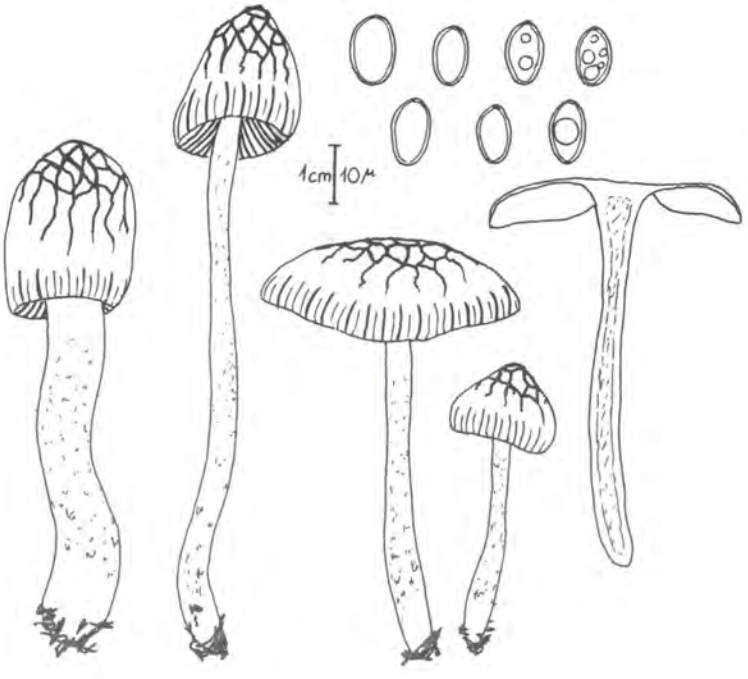
Bolbitius variicolor ATK.

Az európai irodalomban tudomásom szerint nem szerepel ez az Észak Amerikából 1901-ben leirt gomba, mely jól felismerhető zöldessárga-olajszürkésbarnás szinü, erősen nyálkás-ragadós és feltünően ráncos-eres szerkezetü kalapjáról. Szines ábráját IMAZEKI-HONGO (1962) közli Japánból, fotója ATKINSON (1901) leirásában található. IMAZEKI-HONGO e fajt a Bolbitius vitellinus közeli rokonának tartja, a közismert, gyakori B.vitellinus-nak azonban nem eres szerkezetü a kalapja és a szine is világosabb, citromsárga.

Magyarországon eddig négy alkalommal sikerült gazdag anyagot gyüjteni a korhadó faforgácson, korhadó kukoricaszáron, gabonaszalmás és trágyás fürészporon termő B. variicolor-ból, s termőhelyén ugyanakkor három alkalommal a tipikus B.vitelinus is termett. Hogy a mindkét taxon számára kedvező tápanyagon egyszerre fordultak elő, még nem bizonyitaná szorosabb kapcsolatukat. Csévharaszton pl. 1972. V.18-án, a korhadt, trágyás fürészporon igen nagy tömegben jelent meg három Pluteus faj (P.atricapillus, P. petasatus, P.lutescens), sőt, szokatlan módon az egyenként termő fajok is nagy csoportokban fejlesztették a termőtesteket, együttes megjelenésük azonban csak - természetesen - az alkalmas körülményekkel, s nem a közeli rokonsági kapcsolattal magyarázható. Ellenben a B.variicolor - B.vitellinus esetében más a helyzet, SZEMERE 1953-ban átmeneti alakokat is észlelt. A saját gyüjtésekben átmeneti példányokat nem láttam.

Kalap: 2-7 cm; tojásdad, kupos, domboru majd csaknem kiterülő, gyakran szabálytalan alaku; szine piszkos zöldessárgás-olajsárgás-olajbarnás-szürkésolajbarnás; széle áttetszően bordás; felülete nyálkás-ragadós, a széle felé hamarabb megszárad, a kö-

zepe azonban sokáig nyálkás marad. Feltünő sajátossága a kalap közepének durván, sötétebben (olajbarnán) ráncos-eres szerkezete. (Egyes fiatal példányoknál az erezettség kevésbé erős.) Lemezek: szélességük 0,8 cm-ig terjed; normál sürüségüek; a tönk előtt többé-kevésbé felkanyarodók, lehetnek a tönktől távolállók is, más példányoknál viszont foggal a tönkre futnak; szinük fiatalon sárgás-sárga, majd világosbarnára, végül fahéjbarnára-dohánybarnára sötétednek, élük világosabb; végül többé-kevésbé elfolyósodók. Tönk: 3-13 x 0,3-1,2 cm; egyenletes vastagságu vagy lefelé kissé vastagodó, gyakran görbe, lehet csavarodó is; törékeny; szine szép világossárga, alul fehéres; fehéressárgás-sárgás-sárga felálló pelyhekkel teljesen boritott, ezek a pelyhek a tönk alsó felén durvábbak, szinte már finom pikkelykékre emlékeztetőek. Hus: a kalapban fehéres-sárgás, nagyon vékony; a tönkben világossárga, csöves, nagyon törékeny, üvegszerü. Ize, szaga nem jellegzetes. Spórák: barnássárgák, elliptikusak, (9,3)-10,9-13,2-(15,6) x 6,5-7-(9,3) mikron méretüek, csirázási pórussal.

1. ábra - Fig. 1. Bolbitus variicolor ATK. termőtestek és spórák - Fruchtkörper und Sporen.

Herbáriumi adatok:
Pamuk, Somogy megye, korhadó kukoricaszár halmon, 1953. V. 22. és ugyanott több napon át. leg.: SZEMERE L.

Hetvehely, Baranya megye, korhadó faforgácson, 1969, VI.30. leg.: BABOS M. - VÉSSEY E.

Budapest: Rákoshegy, szalmakazal közelében, korhadó szalmán, 1968, X.4. leg.: BABOS M. - FERENCZ I.

Csévharaszt, Pest megye, korhadt trágyás fürészporon, 1972.V.18. leg.: BABOS M. - KONECSNI I.

Cantharellus Friesii QUÉL.

PILÁT (1951) és KÜHNER-ROMAGNESI (1953) szerint ritka faj. Magyarországon eddig egy alkalommal - 1965-ben - került elő.

A gomba kalapja, termőrétege és tönkje élénk narancsrózsaszin, csak a tönk bázisa fehér. A gyüjtött példányok kalapátmérője 1, 5-2, 5 cm volt. Spórái szintelenek, elliptikusak, 8, 5-10 x 4, 7-6, 2 mikron méretüek.

Herbáriumi adat:

Mátra-hegység: Nagylápafő (Galyatető környéke), savanyu talaju vegyes lomberdőben (Quercus, Betula, Fagus), 1965.VII.6. leg.: BABOS M. - BOHUS G. (Az erdőt 1970-ben tarra vágták.)

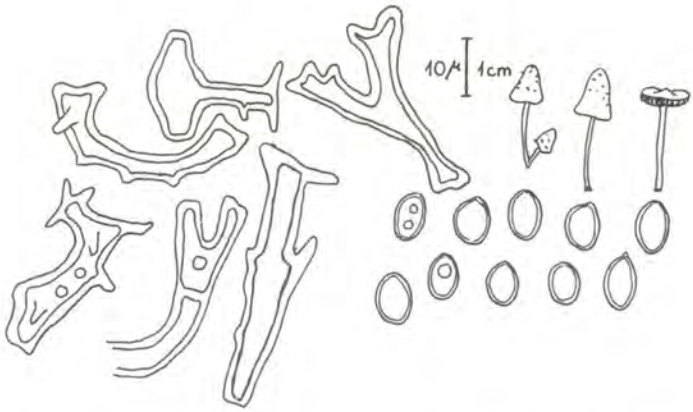
Coprinus tigrinellus BOUD.

Az európai szerzők szerint nem ritka, Magyarország területére azonban uj faj ez az apró termetü tintagomba, mely igen gyorsan végbemenő elfolyósodása miatt elég nehezen gyüjthető. Az irodalom adatai szerint főleg Carex-en és más mocsári növényeken fordul elő. Nálunk tömegesen termett nedves, korhadó kukoricaszáron és kukoricacsutkákon. A micéliumával átszőtt kukoricaszárból laboratóriumban is fejlődtek a termőtestek.

Kalap: 0, 5-1, 5 cm; kupos-harangalaku, majd ellaposodó-pupos; fehér, fehéren pelyhes, s ezenkivül szétszórtan barna pelyhes szálacskák-pikkelykék is diszitik. Lemezek: nagyon gyorsan elfolyósodnak. Tönk: 0, 5-3 x 0, 1-0, 15 cm; törékeny; fehér, finoman pelyhes (lupe alatt), s egészen fiatalon a tönk alján is láthatók barna szálacskák-pikkelykék. Spórák: csokoládébarna szinüek, elliptikusak, 7-9, 3 x 5, 4-6, 2-(7, 8) mikron méretüek, csirázási pórussal ellátottak. A velum hifasejtjei agancsszerüen elágazóak (mint KÜHNER-ROMAGNESI, 1963, 539. ábra); hialinok vagy világos sárgásbarnák, barnák, vastagságuk 10 mikronig.

Herbáriumi adat:

Szentendrei-sziget: Kisoroszi környéke, korhadó kukoricaszáron és kukoricacsutkán, 1969, VI.27. leg.: BABOS M. - BOHUS G. - KISSZÉKELYI Gy.

2. ábra - Fig. 2. Coprinus tigrinellus BOUD. termőtestek, spórák és a velum sejtjei. Fuchtkörper, Sporen und Velumzellen

Hygrocybe fornicata (FR.) SING.

Nyugat-Európában nem ritka faj, Magyarország területére azonban uj adat. A gomba egyes példányai Camarophyllus-ra, mások viszont Hygrocybe-re emlékeztetnek.

Kalap: 2, 5-5, 5 cm; nagyon szabálytalan, alakja változatos, kupos, pupos, domboru, lapos, néha kissé bemélyedő is; száraz vagy kissé ragadós-tapadós; szine fehéres-szürkés-világos szürkésbarnás, a széle fehéres vagy kissé világosabb a kalap közepénél; szélén a bőr gyakran tulér és ránő a lemezekre; felülete csaknem sima, a közepén nagyon finoman benőtten szálas, a széle pedig lehet ritkán bordázott. Lemezek: vastagok, ritkánállók; foggal lefutók; szinük fehér. Tönk: 1, 8-5, 5 x 0,4-1,0-(1,5) cm; többnyire görbe, lehet vaskos is, lefelé kissé keskenyedő vagy egyenletesen vastag; fehér szinü, az alsó részén lehet kissé szürkés és nagyon gyengén, finoman pikkelyezett is, felül sima; nagyon törékeny, különösen a tönk alja. Hus: fehér, vágás után a tönk aljában minimális rózsás árnyalattal, majd gyengén szürkülő; bár a tönkben szálas szerkezetü, mégis pattanva törő, s nagyon törékeny. Ize, szaga nem jellegzetes. Spórák: szintelenek, hengeres elliptikusak, 8-9 x 5, 5 mikron méretüek.

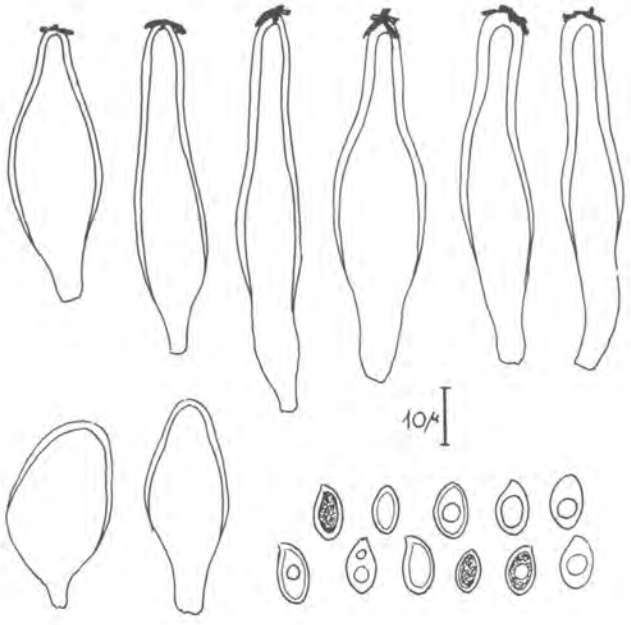
Herbáriumi adat:
Murarátka, Zala megye, legelő szélén az erdő mellett. mohás-füves helyen tömegesen, 1969.X.10. leg.: BABOS M. - BOHUS G.

Inocybe haemacta (BERK. et COOKE) SACC.

Az irodalom véleménye megoszló az I. haemacta rendszertani értékelését illetően. Egyes szerzők önálló fajnak tartják, mások az I. corydalina formájának vagy változatának tekintik, vagy azonosnak tartják vele.

Magyarországon az I. corydalina nem gyakori, 1962-ben gyüjtöttük először (BABOS 1963), de azóta a gyertyános-tölgyesekben több helyen is előfordult (Murarátka, Bakony-, Budai- és Börzsöny-hegység). Ezt azért szükséges előrebocsájtani, mert az I. haemacta-t is ugyanazon a termőhelyen sikerült megtalálni, ahol korábban az I. corydalina-t gyüjtöttük Murarátkán.

A két gomba nagyon hasonlit egymásra, mindkettőnél a kalap csucsa kékeszöld-olajzöldes szinü, de az I. haemacta eltér a következő tulajdonságokkal: nincs kellemes - virágra, gyümölcsre emlékeztető - szaga (STANGL szerint (1971): Geruch säuerlich, erdig, + nach Urin); a kalapbőr szétszakadozása után előtünik a kalap husának rózsásvörös szine; nemcsak a kalap pupja kékeszöld, hanem helyenként a tönk is; husa a kalapban és a tönk felső részében többé-kevésbé vörös, a tönk kérgében pedig kékeszöldes. (A herbáriumi példányok tönkjének husában is - bár gyengébben, mint a friss gombán, de látszik a vöröses és kékeszöldes szin.)

3. ábra - Fig. 3. Inocybe haemacta (BERK. et COOKE) SACC. spórák és cisztidák - Sporen und Zystiden.

COOKE (1881-1891) 390 (410) és LANGE (1938) III: 112 B. szines ábrái jól illusztrálják e gombát, de gyüjtött példányaink legjobban STANGL (1971) akvarelljéhez hasonlitanak.

Kalap: 3, 5-6, 5 cm; pupos-domboru majd puposan kiterülő; szine piszkosbarna-világos szürkésbarna, közepe kékeszöld-olajzöld; felülete erősen rostos-szálas-benőtten pikkelyes, a szétszakadozó kalapbőr alól előtünik a hus rózsásvörös szine. Lemezek: agyagbarnák-barnák, az élük fehér; fogásra kissé vörösödnek. Tönk: 4-8, 5 x 0, 5-0, 7 cm; többnyire görbe; felül fehéres, lefelé barnás-kékeszöldes, a bázison többé-kevésbé fehér; felül finoman korpás, lefelé lehet kissé szálas. Hus: a kalapban fehéres és vörös, a tönk felső részében is többé-kevésbé vörös, a rágásnyomok élénkvörös szinüek. A tönk kérge kékeszöld, s a tönk aljában a hus piszkosbarna. Ize, szaga nem jellegzetes.

Spórák: barnássárgák, tojásdad, mandula- vagy csaknem citrom alakuak, 8, 5-11-(12) x (4, 7)-5, 4-6, 2 mikron méretüek. A cisztidák kristálytestekkel ellátottak, vastagfaluak.

Herbáriumi adat:
Murarátka, Zala megye, gyertyános-tölgyesben, 1969, X.10. leg.: BABOS M. - BOHUS G.

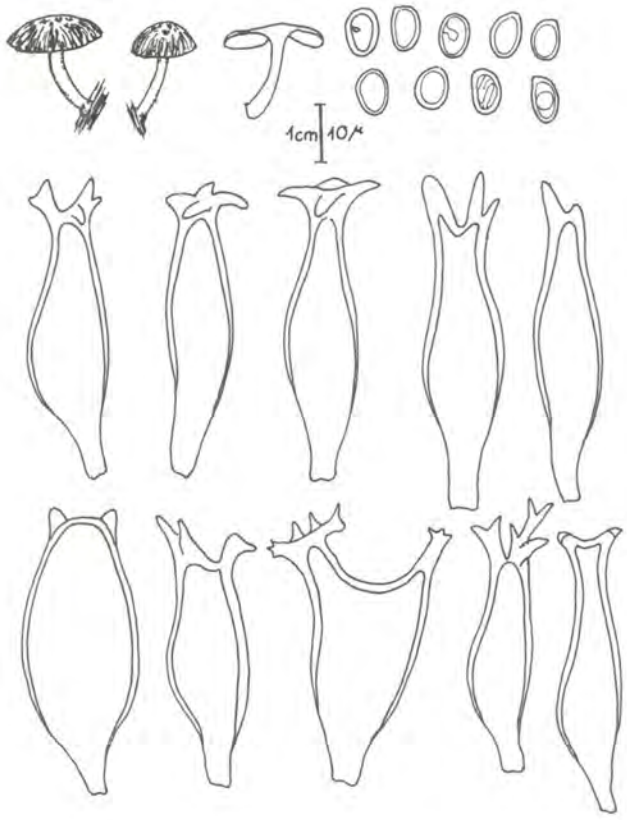
Pluteus pseudo-robertii MOSER et STANGL

A nemzetség Pluteus szekciójának fajai - melyek közepes vagy nagy termetü gombák - hazánkban eléggé ismertek. Éppen ezért meglepetést okozott, amikor egy 2 cm-nél is kisebb, apró csengetyügomba mikroszkópos vizsgálata során kiderült, hogy lemezeinek cisztidái koronásak, elágazó végüek.

A gomba leirása teljesen megegyezett a P. roberti ss. RICKEN-nel, végleges meghatározása azonban csak MOSER - STANGL (1963) fajleirása alapján sikerült. RICKEN (1910-1915) ritkán jelzi e gombát, MOSER - STANGL (1963) pedig két délnémetországi anyag alapján - melyet 1951-ben és 1962-ben gyüjtöttek - irták le a fajt.

Kalap: 1, 4-1, 8 cm; domboru-ellaposodó, a széle fiatalon aláhajló; közepén szürkésbarna finom pikkelykékkel boritott, a széle felé pedig világosbarna radiális szálakra szétszakadozó, helyenként előtünik a kalap fehér szine. Lemezek: szélessége 2, 5 mmig; szabadok; husszinüek. Tönk: hossza kb. egyenlő a kalap átmérőjével, 1, 7-1, 8 x 0, 2-0, 3 cm; kissé görbült; a bázison kis gumóval; fehéres, kissé szálas, a bázison pedig feketés szinü. Hus: fehéres, merev. Ize, szaga nem lett megállapitva, valószinüleg nem jellegzetes. Spórák: rózsaszinesek, tojásdad-elliptikusak, 6, 5-8, 5-(9, 7) x 5-6, 2 mikron méretüek. A cisztidák koronásak, elágazó-többszörösen elágazó végüek (8 águ is), vastagfaluak. A kalapbőr pikkelykéinek hifái világosbarnák-barnák, intracellulárisan szinezettek.

Herbáriumi adat:
Bükk-hegység: Samassa-völgy, korhadó fán, 1957.VIII.10. leg.: BABOS M. - BOHUS G.

4. ábra - Fig. 4. Pluteus pseudo-robertii MOSER et STANGL
termőtestek, spórák és cisztidák - Furchkörper, Sporen und Zystiden.

Pseudoclitocybe obbata (FR.) SING.

E ritka, Magyarország területére uj gomba a Pseudoclitocybe nemzetség legsötétebb szinü faja. Az irodalomban nedvesen többnyire korombarna, olajfeketés, stb. szinünek irják. A gyüjtött példányok szine feketésszürke-feketéskék-sötét szürkésbarna volt, hasonló MICHAEL-HENNIG (1964) ábrájához (III:196). RICKEN (1910-1915) is kékesszürkének irja. Gombánknak ugyan nem volt bordás a kalapszéle - mint az MICHAEL -HENNIG-nél látható - viszont NÜESCH (1926) megjegyzése szerint: "Rand später gerieft", s a mi gombáink fiatal példányok voltak.

Kalap: 3-3,5 cm; bemélyedő-tölcséres; feketésszürke-feketéskék-sötét szürkésbarna szinü; higrofán; selymesen fénylő; a széle fiatalon begöngyölt. (Megjegyzés: bár higrofán, s gyüjtéskor vizzel erősen átitatott volt, a száritás után sem fakult ki jelentős mértékben.) Lemezek: lefutók; szürkésrózsás-kékesszürkésrózsás szinüek. Tönk: 6-7 x 0,3-0,5 cm, alul 0,7-0,9 cm; lefelé egyenletesen vastagodó, görbült; a kalaphoz hasonló szinü; a bázisa, csaknem a tönk közepéig finom fehér nemezzel boritott; felülete hosszant hálózatos-szálas. Hus: szürkés, rózsaszines árnyalattal. Ize, szaga nem jellegzetes. Spórák: amiloidok, elliptikusak, 8-9,7 x (5,2)-6-6,8 mikron méretüek.

Herbáriumi adat:
Szakonyfalu, Vas megye, mohás, nedves réten, közel az erdő széléhez, 1969.X.17. leg.: BABOS M. - BOHUS G.

BABOS, M.: Angaben zur Kenntnis der seltenen Hutpilz- und Bauchpilz-Arten Ungarns. V.

Die in der Abhandlung veröffentlichten seltenen Arten (Bolbitius variicolor, Cantharellus friesii, Coprinus tigrinellus, Hygrocybe fornicata, Inocybe haemacta, Pluteus pseudo-robertii, Pseudoclitocybe obbata) sind in Ungarn als neu zu werden.

Auf moderndem pflanzlichem Material (Holzspan, mistigem Sägemehl, Maisstroh, Getreidestroh) ist es uns gelungen, an vier Standorten Bolbitius variicolor - eine Art, die meines Wissens in der europäischen Literatur bisher nicht erwähnt worden ist - massenhaft zu sammeln. Diese Art weicht von B. vitellinus wie folgt ab: Hut dunkler, grünlichgelb-olivgraubräunlich, in der Mitte mit auffallend dunklerer, grob runzelig-aderiger Struktur. Ihr Photo wurde von ATKINSON (1901) in Nordamerika veröffentlicht, eine Farbtafel publizierten IMAZEKI - HONGO (1966) in Japan.

Die systematische Wertung von Inocybe haemacta ist in der Literatur keineswegs einheitlich. Obwohl diese Art zusammen mit der mit ihr in Verbindung gebrachten Art I. corydalina am selben Standort gesammelt wurde und eine grosse Ähnlichkeit zwischen beiden Pilzen besteht, weicht I. haemacta von dieser in folgenden Eigenschaften ab: kein an Blumen oder Obst erinnernder Geruch; das Fleisch unter der zerfetzten Kutikula rosarot; nicht nur Hutbuckel bläulichgrün, sondern stellenweise auch der Stiel; Fleisch im Hut und im oberen Teil des Stiels mehr oder minder rot, in der Stielrinde bläulichgrün.

Pluteus pseudo-robertii klein, Hutdurchmesser der gesammelten Exemplare 1,4-1,8 cm; Mitte des Hutes mit feinen graulichbraunen Schüppchen bedeckt; Kutikula gegen den Rand hin in hellbraune Fasern zerfetzt; Zystiden mit 2-8 hakenförmigen Enden.

IRODALOM - LITERATUR

ATKINSON, G. F. (1901): Mushrooms edible, poisonous, etc. Studies of American fungi. - Ithaca, pp. 322.

BABOS, M. (1963): Adatok Magyarország ritka kalaposgombáinak és pöfetegféléinek ismeretéhez. I. - Fragm. Bot., 3: 29-39.

BOUDIER, E. (1905-1910): Icones Mycologicae. I. - Paris, Pl. 1-193.

COOKE, M.C. (1881-1891): Illustrations of British fungi. - London, Tab. 376-450.

COOKE, M.C. (1883): Handbook of British fungi. London, pp. 398. (2. kiadás)

COOKE, M.C. (1882-1883): New British fungi. - Grevillea 11: 69-72.

DENNIS, R.W.G. - ORTON, P.D. - HORA, F. B. (1960): New check list of British Agarics and Boleti. I-II. - Suppl.Trans. Brit.Mycol.Soc., pp. 225.

GRÖGER, F. (1961): Die Dachpilze (Gattung Pluteus). - Mykol. Mitteilungsblatt, 5: 49-71.

HEIM, R. (1931): Le genre Inocybe. Encyclopédie Mycologique I. - Paris, pp. 429.

IMAZEKI, R. - HONGO, T. (1962): Coloured illustrations of fungi of Japan. - Osaka pp. 181.

KÜHNER, R. - ROMAGNESI, H. (1953): Flore analytique des champignons superieurs - Paris, pp. 556.

LANGE, J.E. (1938): Flora Agaricina Danica III. - Copenhagen, pp. 96.

MICHAEL, E. - HENNIG, B. (1964): Handbuch für Pilzfreunde. III. - Jena, pp. 286.

MICHAEL, E. - HENNIG, B. (1967): Handbuch für Pilzfreunde. IV. - Jena, pp. 326.

MOSER, M. (1967): Die Röhrlinge und Blätterpilze (Agaricales). - in: Kleine Kryptogamenflora, II b/2, Stuttgart, pp. 443. (3. kiadás)

MOSER, M. - STANGL, J. (1963): Ein neuer Pluteus aus Süddeutschland: Pluteus pseudo-Roberti Mos. et Stangl - Zeitschrift f. Pilzkunde, 29: 36-39.

NÜESCH, E. (1926): Die Trichterlinge. - St. Gallen, pp. 279.

PILÁT, A. (1951): Agaricales. - Praha, pp. 719.

RICKEN, A. (1910-1915): Die Blätterpilze. - Leipzig, pp. 480.

STANGL, J. (1971). Über einige Risspilze Südbayerns. - Zeitschrift f. Pilzkunde, 37: 19-32.

Érkezett: 1972. XII. 1.

BABOSNÉ GRESKOVITS Margit
Természettudományi Muzeum
Növénytára
1146 Budapest
Vajdahunyadvár